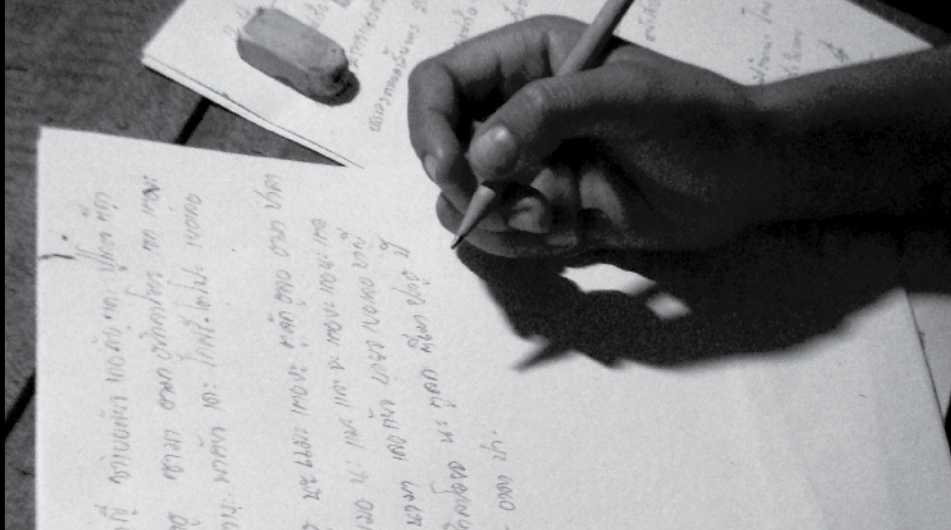

03

ระบบตัวเขียนเพื่อการบันทึกองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาระบบตัวเขียนภาษาอูรักลาโว้ยเพื่อการบันทึก พิธี “อารี ปาจัก”

The writing system for recording cultural knowledge :
in case study of Urak lawoi writing system for recording
‘Ari pajak’ ceremony

รณกร รักษ์วงศ์*

Ronnakon Rakvong

* นักวิจัยประจำศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
เอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษาที่จะมีส่วนช่วยให้เจ้าของภาษาสามารถนำมาใช้บันทึกภาษาได้ด้วยตนเอง ระบบตัวเขียนสามารถนำมาใช้บันทึกวัฒนธรรมของชุมชนด้วยภาษาของตนเองได้เป็นอย่างดี โดยใช้กระบวนการเลือกสรรเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่สำคัญแล้วนำมาบันทึก โดยมีเจ้าของภาษาเป็นผู้บันทึกและมีนักภาษาศาสตร์และนักมานุษยวิทยาเป็นผู้เกี่ยวข้องในการทำงานควบคู่ไปกับผู้บันทึกซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม โดยในกรณีศึกษาของกลุ่มอุรักลาโว้ยพบว่าชาวอุรักลาโว้ยสามารถนำระบบตัวเขียนในภาษาของตนเองมาบันทึกพิธี “อารี ปาจัก” ของหมู่บ้านได้ และสามารถใช้เป็น “ตำราพิธีอารี ปาจัก” ในชุมชนได้ในที่สุด

คำสำคัญ: ระบบตัวเขียน, อุรักลาโว้ย

A b s t r a c t

Writing systems are a tool for recording Ethnic languages which are spoken by native speakers. They can use this tool to record their cultural and ethnic knowledge in their own language. The process involves selecting their important cultural stories and writing them down. Linguists and Anthropologists fulfill the role of facilitators who work together with them. In this case study, the Urak Lawoi team is able to use their writing system for the recording the ‘Ari pajak’ ceremony and use it as a manual for their community.

Keywords: Writing system, Urak lawoj

ภาษาท้องถิ่นของประชากรในประเทศไทยมีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละพื้นที่ จากงานวิจัยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ได้พบว่ามีภาษาทั้งสิ้นกว่า 70 ภาษา ส่วนมากจะมีเฉพาะภาษาพูดและไม่เคยมีตัวเขียนหรือภาษาเขียน (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2550 : 20) ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน ส่งผลให้ภาษาท้องถิ่นหลายๆ ภาษาประสบกับภาวะถดถอยและเสี่ยงต่อการสูญหายไปมากที่สุด นอกจากนั้นวัฒนธรรมและองค์ความรู้ที่อยู่ในภาษานั้นๆ ก็เสี่ยงต่อการสูญหายไปพร้อมกันด้วย การจัดทำระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยชะลอการสูญหายของภาษาได้ โดยเน้นให้เจ้าของภาษาสามารถใช้ระบบตัวเขียนเพื่อบันทึกภาษาและวัฒนธรรมในภาษาของตนเอง

บทความนี้นำเสนอเรื่องราวของการทำงานที่มุ่งให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ได้บันทึกเรื่องราวทางวัฒนธรรมได้ด้วยตนเองผ่านภาษาท้องถิ่น โดยใช้ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการบันทึก

ความหมายและความสำคัญของระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น

ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือสำหรับใช้บันทึก

ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งแต่เดิมมีเพียงภาษาพูด การสร้างระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นทำให้สามารถเขียนภาษาได้อย่างเป็นระบบ มีมาตรฐานตามหลักการทางวิชาการ และสามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ของภาษาท้องถิ่นนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน

แต่เดิมการสร้างระบบตัวเขียนเป็นเรื่องของนักปราชญ์ราชบัณฑิตซึ่งสร้างเพื่อบันทึกภาษา ศาสนธรรมคำสอน และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของผู้มีอำนาจในการสร้างระบบตัวเขียนนั้นๆ โดยพบว่าภาษาที่มีระบบตัวเขียนเป็นของตนเองมักจะเป็นภาษาของชนชั้นปกครองที่มีอำนาจทางการเมืองและสังคมมาตั้งแต่อดีตกาล แต่ในยุคปัจจุบัน การสร้างหรือพัฒนาระบบตัวเขียนได้แพร่กระจายมาถึงระดับของภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ตามเป้าหมายของผู้สร้าง ซึ่งอาจเป็นการบันทึกภาษาหรือเขียนวรรณกรรมพื้นบ้านโดยชุมชนเจ้าของภาษาที่ต้องการจะฟื้นฟูภาษาของตนเอง การพัฒนาเข้าสู่ระบบการศึกษาภาษาท้องถิ่นของหน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ และอาจจะนำไปสู่การแปลพระคริสตธรรมคัมภีร์เพื่อการเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารี เป็นต้น

กระบวนการพัฒนาระบบตัวเขียน

ปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นในหลายพื้นที่ แต่ละพื้นที่ล้วนแล้วแต่มีกระบวนการจัดทำและการใช้ประโยชน์ที่

แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานและชุมชนที่ดำเนินการอยู่ แต่ในส่วนของการพัฒนาระบบตัวเขียนในแนวทางของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟู ภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต จะเน้นการพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นของภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญ 15 กลุ่มและภาษาวิกฤตตามแนว ชายแดน กระบวนการเน้นแนวทางการทำงานโดยให้ชุมชนเจ้าของภาษา มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพราะในที่สุดแล้วระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชุมชนเจ้าของภาษา ที่จะนำไปใช้และพัฒนาให้เป็นประโยชน์กับชุมชน ส่วนนักวิชาการเป็นเพียงผู้สนับสนุนและแนะนำ ในเบื้องต้นจนเสร็จสิ้นขั้นตอนการสร้างตัวระบบเขียน

การพัฒนาระบบตัวเขียนในหลายภาษามีจุดเริ่มต้นมาจากเจ้าของ ภาษาพบว่าภาษาท้องถิ่นของตนเองกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญ จึงมีความต้องการที่จะบันทึกภาษาเก็บไว้แต่ก็ไม่สามารถเขียนบันทึกได้ ระบบ การเขียนและอักขรวิธีของภาษาไทยที่มีอยู่ไม่สามารถเขียนแสดงลักษณะ ทางภาษาได้ทั้งหมด เจ้าของภาษาจึงได้ขอการสนับสนุนแนวทางจากนัก ภาษาศาสตร์ที่เคยเก็บข้อมูลภาษาในพื้นที่ จนนำมาสู่การพัฒนาระบบตัว เขียนอย่างเป็นทางการ

การพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จจะต้อง ประกอบไปด้วยผู้เกี่ยวข้อง 2 ส่วนหลัก ได้แก่ นักภาษาศาสตร์ที่มีความรู้ พื้นฐานในภาษาท้องถิ่นที่จะช่วยพัฒนาระบบตัวเขียน และเจ้าของภาษา ที่มีความรู้ดีในภาษาท้องถิ่นของตนเองและความรู้ในภาษาราชการทั้งใน ภาษาพูดและการเขียน ผู้เกี่ยวข้องทั้ง 2 ส่วนนี้จะต้องทำงานประสานกัน ตามความถนัดและหน้าที่ของตนเอง กล่าวคือ นักภาษาศาสตร์ต้องมีความ ชำนาญเรื่องระบบเสียงในภาษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการออกแบบระบบ ตัวเขียนภาษาท้องถิ่นได้อย่างครอบคลุมทั้งระบบ ส่วนเจ้าของภาษาก็ต้องม ีความรู้ในภาษาท้องถิ่นของตนเองอย่างดี สามารถออกเสียงได้อย่างชัดเจน เมื่อสองส่วนนี้มาประกอบสร้างกันก็จะทำให้ระบบตัวเขียนที่จัดทำขึ้นมามี ความสมบูรณ์และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

นอกเหนือจากผู้เกี่ยวข้องที่ต้องประสานการทำงานร่วมกันแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ระบบตัวเขียนมีความเป็น “ระบบ” นั่นคือ “หลักเกณฑ์ในการจัดทำระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น” ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณจะต้องทำความเข้าใจร่วมกัน โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) ระบบตัวเขียนต้องเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมภายนอก หมายถึง ระบบตัวเขียนหรือตัวอักษรรวมไปสัญลักษณ์พิเศษที่นำมาใช้จะต้องได้รับการยอมรับจากชุมชนเจ้าของภาษาและสังคมทั่วไป โดยในพื้นที่ประเทศไทยนิยมใช้ตัวอักษรไทย เนื่องจากเป็นตัวอักษรที่ทุกคนคุ้นเคยและสามารถใช้ได้เป็นอย่างดี จึงเหมาะแก่การนำมาต่อยอดสู่การพัฒนา ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น
- 2) ง่ายต่อผู้ที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไป ระบบตัวเขียนต้องใช้งานได้ง่าย โดยใช้หลักการคือ สัญลักษณ์ 1 ตัว แทน 1 เสียง หลีกเลี่ยงการใช้อักษรสูงและตัวอักษรที่มีเสียงซ้ำซ้อน เช่น หลีกเลี่ยงไม่ใช้ ข ฃ ค ฌ แต่ใช้ “ค” แทน
- 3) สามารถแสดงลักษณะทางภาษาได้มากที่สุด ภาษาท้องถิ่นบางภาษา มีบางเสียงที่ตัวอักษรไทยไม่สามารถถ่ายทอดเสียงได้โดยตรง ในกรณีนี้จะต้องตกลงเลือกสัญลักษณ์พิเศษสำหรับใช้ประกอบระบบตัวเขียนให้เป็นพิเศษเพื่อจะได้แสดงลักษณะทางภาษาได้ เช่น เสียงที่คล้ายเสียง “ก” แต่มีความก้องเป็นพิเศษ แตกต่างจาก “ก” ทั่วไปอย่างชัดเจน ก็อาจกำหนดให้ใช้ “ก” เป็นสัญลักษณ์พิเศษแทนเสียงดังกล่าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกันของชุมชนเจ้าของภาษาเอง
- 4) มีการใช้สัญลักษณ์สม่ำเสมออย่างเป็นระบบ หลักเกณฑ์นี้เป็นหัวใจสำคัญอันหนึ่งของการพัฒนาระบบตัวเขียน กล่าวคือระบบตัวเขียนที่พัฒนานั้นจะต้องใช้อย่างเป็นระบบในทุกครั้ง ไม่ปรับเปลี่ยนไปตามความคิดหรือตามความรู้สึกแต่ต้องยึดการใช้

ตามระบบที่กำหนดอย่างสม่ำเสมอ

- 5) ครอบคลุมครอบคลุมภาษาย่อยในพื้นที่ต่างๆ ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นที่ดี นอกจากจะสามารถบันทึกภาษาท้องถิ่นในพื้นที่ที่ทำงานได้แล้วยังควรที่จะสามารถบันทึกภาษานั้นในพื้นที่อื่นซึ่งมีการออกเสียงที่แตกต่างกันได้อีกด้วย การพัฒนาระบบตัวเขียนจึงต้องคำนึงถึงความครอบคลุมในส่วนนี้เช่นเดียวกัน
- 6) พิมพ์ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ได้ ปัจจุบันระบบการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแพร่และการใช้ประโยชน์ต่อยอดในด้านต่างๆ ระบบตัวเขียนจึงจำเป็นต้องออกแบบให้สามารถพิมพ์ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ได้ เพื่อสะท้อนความเป็นมาตรฐานและรองรับการพัฒนาต่อยอดในอนาคต
- 7) เชื่อมโยงเข้าสู่ระบบราชการได้ วิธีการที่จะเชื่อมโยงระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบราชการคือการเลือกใช้ตัวอักษรที่ระบบราชการให้การยอมรับ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อเนื่องไปสู่การขับเคลื่อนการใช้ภาษาท้องถิ่นกับหน่วยงานของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการจัดการศึกษา

ขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น ประกอบด้วย การประชุมระหว่างนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ร่วมกับเจ้าของภาษา เพื่อทำความเข้าใจและหาข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจัดทำระบบตัวเขียน การกำหนดสัญลักษณ์หรือเลือกตัวอักษรแทนเสียงในภาษาท้องถิ่น ซึ่งจะครอบคลุมตั้งแต่เสียงพยัญชนะต้น เสียงสะกด เสียงสระ เสียงวรรณยุกต์หรือน้ำเสียงพิเศษตามแต่ลักษณะของภาษา ตลอดจนหลักเกณฑ์อักษรวิธีในการเขียน

เมื่อที่ประชุมตกลงเรื่องระบบตัวเขียนได้แล้ว จึงเข้าสู่ขั้นตอนของการฝึกเขียนโดยให้เจ้าของภาษาทดลองนำระบบตัวเขียนที่กำหนดขึ้นมาใช้เขียนคำศัพท์หรือประโยคสั้นๆ ให้ความชำนาญ จากนั้นจึงพัฒนาสู่การ

เขียนนิทาน เรื่องเล่า หรือเรื่องราวประสบการณ์ต่อไป

ในส่วนของการเผยแพร่ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นไปสู่ชุมชน จะเป็นการนำระบบตัวเขียนที่จัดทำไปทดสอบกับเจ้าของภาษาคนอื่นๆ ที่ไม่ได้ร่วมกระบวนการด้วย โดยเริ่มจากการทดสอบการจับคู่ระหว่างภาพกับคำที่เขียนด้วยระบบตัวเขียน จากนั้นจึงทดสอบระดับประโยค ระดับข้อความและทดสอบการเว้นวรรคตอนในลำดับต่อไป ซึ่งในขั้นตอนการทดสอบจะเป็นการประชาสัมพันธ์ให้เจ้าของภาษาในชุมชนที่ไม่ได้ร่วมจัดทำตั้งแต่ต้นได้รู้จักระบบตัวเขียนและมีส่วนในการพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาของตนเองให้ “เป็นที่ยอมรับของชุมชน” และมีความ “ง่ายต่อผู้ใช้” ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์การพัฒนาระบบตัวเขียนเบื้องต้นได้อีกด้วย

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น แม้จะเป็นการทำงานบนฐานวิชาการที่นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ทำร่วมกันกับเจ้าของภาษาท้องถิ่น แต่เจ้าของภาษาท้องถิ่นจำเป็นต้องมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการจัดทำตั้งแต่ขั้นตอนของการทำความเข้าใจ หาข้อตกลง การทดสอบ ตลอดจนการใช้งานจริง งานพัฒนาระบบตัวเขียนจึงเป็นงานที่ทำโดยชุมชน เพื่อชุมชนโดยแท้

การบันทึกวัฒนธรรมของชุมชนโดยใช้ภาษาของตนเอง

แม้ว่าการพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นจะเป็นกระบวนการโดยตรงของงานวิชาการด้านภาษาศาสตร์ประยุกต์ แต่ในทางปฏิบัตินั้นสามารถนำเอามุมมองและกระบวนการทางมานุษยวิทยามาหนุนเสริมเพิ่มเติมให้ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นที่นักภาษาศาสตร์และชุมชนเจ้าของภาษาสร้างร่วมกันมานั้นมีชีวิตชีวาเพิ่มขึ้นได้อีกที่น่าอัศจรรย์ โดยการนำเอาสิ่งที่นักมานุษยวิทยาสนใจซึ่งก็คือเรื่องราวของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของผู้คนกลุ่มต่างๆ มาขับเคลื่อน โดยมีระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือถ่ายทอด

เพื่อให้ผลงานสามารถสะท้อนถึงจิตวิญญาณของกลุ่มชนได้อย่าง

แท้จริง จึงจำเป็นต้องให้เจ้าของภาษาในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน การสังเกตการณ์ การเก็บข้อมูล และการเขียนบันทึกด้วยภาษาของตนเอง โดยมีนักมานุษยวิทยาและนักภาษาศาสตร์เป็นผู้ให้คำแนะนำในฐานะของ “พี่เลี้ยง” ผ่านกระบวนการ 4 ขั้นตอนดังนี้

- 1) *การเลือกเรื่อง* ในขั้นตอนแรกชุมชนร่วมกันทบทวนเรื่องราวในชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง โดยมองร่วมกันว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ชุมชนคิดว่าจะมีความสำคัญ สิ่งใดสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี หรือสิ่งใดที่ควรจะต้องบันทึกอย่างเร่งด่วนก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไปจากนั้นจึงเลือกเรื่องราวที่ต้องการบันทึก โดยในการเลือกเรื่องนั้นจะต้องมีความเห็นพ้องต้องกันในคณะทำงานในชุมชนเป็นสำคัญ
- 2) *การเก็บข้อมูล* เมื่อได้เรื่องที่เหมาะสมแล้ว ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องมาวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกันว่าจะเก็บข้อมูลด้วยวิธีการใด ต่อจากนั้นคนในชุมชนจึงเก็บข้อมูลโดยในขั้นตอนนี้ก็จะมีพี่เลี้ยงลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลพร้อมกันด้วย เมื่อได้ข้อมูลจากภาคสนามแล้วจึงนำมาสรุปเรียบเรียงด้วยกันในชุมชน ซึ่งจะมีทั้งผู้เก็บข้อมูลและปราชญ์ท้องถิ่นในเรื่องนั้นๆ มาเติมเต็มข้อมูลสำคัญหรือส่วนที่ขาดตกบกพร่อง

ในขั้นตอนของการสรุปเรียบเรียงนี้ พี่เลี้ยงสามารถนำเอามุมมองทางมานุษยวิทยามาช่วยเติมเต็มให้งานของชุมชนมีความลุ่มลึกหรือชีวิตชีวามากขึ้นด้วยวิธีการตั้งคำถามและให้ชุมชนเป็นผู้หาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ เช่น เรื่องความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีกรรม สถานะหรือบทบาทของผู้เข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่ทำให้ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีต เป็นต้น

- 3) *ใช้ระบบตัวเขียนในการบันทึก* หลังจากที่เรียบเรียงข้อมูลทั้งหมด

จนทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันแล้วจึงเข้าสู่กระบวนการเขียนบันทึก โดยใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นหลักและใช้ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการบันทึก ซึ่งในกระบวนการของการบันทึกนี้ จะต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องของการใช้ระบบตัวเขียน โดยตลอด ทั้งเรื่องของการสะกดคำ การเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับความหมาย การใช้สัญลักษณ์ การวรรคตอน รวมไปถึง การย่อหน้า การจัดเรียงเนื้อหา เพื่อให้งานที่ชุมชนจัดทำออกมา มีความสมบูรณ์ทางด้านเนื้อหาและการใช้ภาษาที่ถูกต้องด้วย

- 4) *การเผยแพร่* เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ต่อเนื่องจากการที่ได้ต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์ถูกต้องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นจึงจัดพิมพ์ออกมาในรูปแบบของเอกสารเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนและผู้สนใจศึกษาได้เรียนรู้เรื่องราวเหล่านั้นต่อไป

กรณีศึกษา กว่าจะเป็น “อารี ปาจัก” ตำราพิธิลอยเรือของชาวอุรกลาโวจ

กลุ่มอุรกลาโวจ* (Urak lawoj) หรือที่คนทั่วไปมักเรียกว่า “ชาวเล” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเล และเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามัน ตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่นในบริเวณจังหวัดสตูล กระบี่ ภูเก็ต ชาวอุรกลาโวจเชื่อกันว่า ถิ่นฐานเดิมของชาวอุรกลาโวจอยู่ที่กุนุงยิรียจ แต่เนื่องจากความยากจนทำให้ชาวอุรกลาโวจต้องย้ายถิ่นฐานมาเรื่อยๆ ตามชายฝั่งทะเล ระหว่างการอพยพนั้นชาวอุรกลาโวจได้ประกอบอาชีพการหาปลาทะเล เพื่อนำปลาทะเลมาขายแล้วนำไปขายเพื่อแลกกับข้าวสารและของใช้จำเป็นอื่นๆ เมื่อหาปลาทะเลในจุดไหนหมด ก็จะอพยพตามฝูงปลาทะเลไปทางทิศเหนือเพื่อหาปลาทะเลในพื้นที่อื่นไปเรื่อยๆ จนสุดทางที่หาดราไว จังหวัดภูเก็ต เมื่ออพยพมาจนสุดทางแล้ว ชาวอุรกลา

*ชื่อ “อุรกลาโวจ” เป็นการสะกดตามระบบตัวเขียนภาษาอุรกลาโวจ ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันของตัวแทนชุมชนอุรกลาโวจบ้านสังกาอู้ ต.เกาะลันตาใหญ่ อ.เกาะลันตา จ.กระบี่

ไวจบางส่วนก็ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หาดราไว เนื่องจากได้งานทำ บ้างก็กระจายไปอยู่เกาะสิเหร่ เกาะพีพี และเกาะลันตา (นิรัตน์ หาญทะเล, 2555 : 37) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกาะลันตา มีชาวอุรักลาไวจอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จนได้รับการขนานนามในกลุ่มชาวอุรักลาไวจว่าเป็น “เมืองหลวงของชาวอุรักลาไวจ” ปัจจุบันชาวอุรักลาไวจที่เกาะลันตา หาเลี้ยงชีพด้วยการรับจ้างคนทั่วไปที่อาศัยอยู่ร่วมในพื้นที่ เช่น ทำงานในโรงแรม รีสอร์ท และร้านอาหารบนเกาะลันตา และบางส่วนก็ยังคงออกทะเลหาปลาเพื่อการยังชีพในครอบครัวและการค้าขาย

บ้านสังกาอู เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีชาวอุรักลาไวจอาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่ แม้ว่าปัจจุบันภาษาอุรักลาไวจจะอยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญแล้ว แต่ผู้คนในหมู่บ้านแห่งนี้ยังคงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของตนเองได้เป็นอย่างดี เมื่อมีการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น* ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จึงมีการร่วมกันพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาอุรักลาไวจให้สามารถใช้บันทึกภาษาได้อย่างชัดเจนให้อ่านง่าย และเหมาะสมกับบริบทชุมชนขึ้นเป็นผลงานวิจัย** แรก หลังจากนั้นจึงได้มีการฝึกเขียนนิทาน เรื่องเล่า ประสบการณ์ของคนในชุมชนด้วยภาษาอุรักลาไวจ

เมื่อทดลองใช้ระบบตัวเขียนภาษาอุรักลาไวจจนเกิดความชำนาญแล้ว ต่อมาเป็นการพูดคุยร่วมกันในกลุ่มของคณะทำงานซึ่งเป็นชาว

* งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community3Based Research) หมายถึง งานวิจัยที่เน้นให้คนในชุมชนเข้ามาเป็นแกนนำในการวิจัย ทั้งในกระบวนการคิด ตั้งคำถาม วางแผน และปฏิบัติการค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ โดยที่กระบวนการวิจัยจะสร้างองค์ความรู้ควบคู่ไปกับการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งทั้งหมดนี้ดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อชุมชนและเป็นของชุมชน (ลักขณา วงศ์ยะรา, 2550 : 7)

** โครงการวิจัย “แนวทางในการศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของ ชาวอุรักลาไวจ บ้านสังกาอู ต.เกาะลันตาใหญ่ อ.เกาะลันตา จ.กระบี่” ดำเนินการวิจัยโดยชาวอุรักลาไวจ บ้านสังกาอู ต.เกาะลันตาใหญ่ อ.เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ระหว่างปี พ.ศ. 2553 – 2555 โดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และสนับสนุนทางวิชาการจากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ภาษาอูรักลาโว้ย

พยัญชนะภาษาอูรักลาโว้ย มี 22 ตัว

ก เกอตับ	ก กิกิ	ค คอด	ง งาจิ	จ จีเจด	ช เชอเน็ง
ซ ซีโปยจ	ญ ญูมาะ	ด ดาโวด	ต ตางัน	ท ทก	น นุยฮ
บ บาบี	ป ปราฮู	พ พาพะ	ม มาพู	ย ยาโตก	ร รากา
ล ลี่ปด	ว วัยจ	อ อิกัด	ฮ ฮูรัก		

โครงการ

“แนวทางในการศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของ ชาวอูรักลาโว้ย บ้านสังกาอู๋ ต.เกาะลันตาใหญ่ อ.เกาะลันตา จ.กระบี่”

ภาพที่ 1 แผ่นภาพตัวอักษรพยัญชนะต้นระบบตัวเขียนภาษาอูรักลาโว้ย

ที่มาของภาพ : โครงการวิจัย “แนวทางในการศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของ ชาวอูรักลาโว้ย บ้านสังกาอู๋ ต.เกาะลันตาใหญ่ อ.เกาะลันตา จ.กระบี่” (2555)

อูร์กลาไวจเพื่อหาแนวทางในการนำระบบตัวเขียนที่สร้างขึ้นไปใช้บันทึกวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน ทำให้พบว่าพิธีกรรมลอยเรือ หรือ “อารี ปาจัก” นั้นเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญยิ่งของหมู่บ้านและชาวอูร์กลาไวจทั้งหมด เนื่องจากเชื่อกันว่าพิธีนี้สามารถส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับไปยังภูงูง ยีรีย จซึ่งเป็นถิ่นฐานดั้งเดิมได้ โดยมีเรือ “ปาจัก” ที่ลูกหลานช่วยกันต่อเป็นพาหนะ พิธีอารี ปาจักเป็นพิธีใหญ่ ในแต่ละปีจะจัดเพียง 2 ครั้งคือในเดือน 6 และเดือน 11 ในวันนี้ทุกคนจะหยุดออกทะเลและมาร่วมกันตัดไม้เพื่อต่อเรือและเฉลิมฉลองร่วมกันเป็นเวลาทั้งสิ้น 4 วัน 3 คืน แต่ในปัจจุบันขั้นตอนหรือกระบวนการในการทำพิธีลอยเรื่อนั้นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว จึงควรบันทึกเอาไว้เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญ ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปมากกว่านี้

ในขั้นตอนของการวางแผนการเก็บข้อมูล เนื่องจากพิธีกรรมลอยเรืออารี ปาจัก เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ทุกคนในชุมชนจะต้องเข้าร่วม คณะทำงานในชุมชนจึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นวิธีการที่สำคัญในการทำงานของนักมานุษยวิทยา ในการเข้าร่วมพิธีกรรมครั้งนี้ คณะทำงานจะเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรม อารี ปาจัก ตลอดทั้งกระบวนการ เพื่อจดจำและจดบันทึกรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่เริ่มตัดไม้ทำเรือ จนในช่วงบ่ายของวันแรกจนกระทั่งถึงพิธีอาบน้ำมนต์ในช่วงเช้าวันสุดท้าย

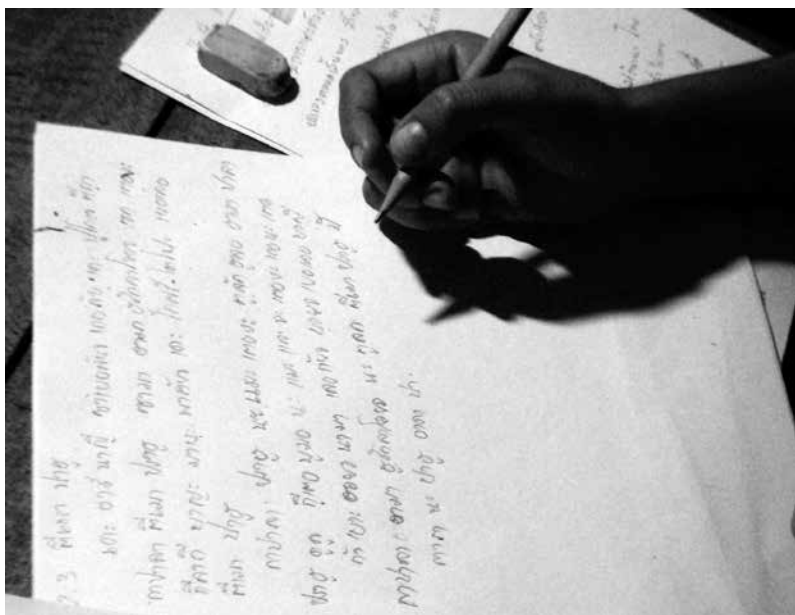
หลังจากเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมในพิธีลอยเรือเสร็จสิ้น คณะทำงานก็นำข้อมูลที่ได้มาประชุมกันและกำหนดการเขียนบันทึกขั้นตอนของพิธีกรรมเป็น 10 หัวข้อประกอบไปด้วย

- 1) ความเป็นมาของพิธีลอยเรือ
- 2) ลากู บวยจ ปราฐู ปาจัก (ขั้นตอนพิธีลอยเรือ)
- 3) บาโฮะ กายู ปูลียฮ ฮามา กายูกูเมอ (ตัดไม้ทำเรือ)
- 4) บวยจ มีตา ดาโตะ (พิธีขอดาโตะ)

- 5) ตีเมา ปราฐู (ต่อเรือ)
- 5) บาวา ปาจัก (แห่เรือ)
- 6) นารี บานา (ร่ำวงร่ำมะนา)
- 7) เล บา เล (ทำพิธีเล-บาล)
- 8) อารี ปาจัก (ลอยเรือ)
- 9) บาโสะ กายู พาดัก (ตัดไม้พาดัก)
- 10) บวยจ อายะ อุบัยจ- มานี อายะ อุบัยจ (ทำน้ำมันด – อบน้ำมันด)

เมื่อได้หัวข้อออกมาแล้ว คณะทำงานก็เริ่มลงมือเขียนบันทึกโดยแบ่งหน้าที่เป็น 3 ส่วน คือ 1. *ผู้เขียน* เป็นเยาวชนชนอุรูกลาไวยจที่เข้าใจวิธีการใช้ระบบตัวเขียนภาษาอุรูกลาไวยจเป็นอย่างดี 2. *ผู้เรียบเรียง – ผู้ตรวจสอบระบบตัวเขียน* เป็นคณะทำงานที่ร่วมพัฒนาระบบตัวเขียนตั้งแต่เริ่มต้น และ 3. *ปราชญ์ผู้รู้ท้องถิ่น* จะเป็นผู้เติมเต็มข้อมูลสำคัญให้การบันทึกมีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขั้นตอนการเขียนบันทึกเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ละเอียดอ่อน และใช้เวลานาน กระบวนการเริ่มจากการทบทวนความสำคัญและข้อมูลที่เก็บมาได้ในแต่ละหัวข้อ ทดลองเอาข้อมูลมาเรียบเรียงเป็นภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาที่เยาวชนอุรูกลาไวยจ ที่รับหน้าที่เป็นผู้เขียน ให้มีความถนัดเสียก่อน จากนั้นจึงนำเอาแนวคิดที่สำคัญออกมาและเขียนเป็นภาษาอุรูกลาไวยจ เมื่อเขียนเสร็จแล้ว ผู้เขียนจะทดลองอ่านให้ปราชญ์ผู้รู้ฟังก่อนว่ามีความถูกต้องหรือขาดตกบกพร่องหรือไม่ - อย่างไร หากมีข้อผิดพลาดก็จะได้ทำการแก้ไข หรือหากมีส่วนที่จะต้องเพิ่มเติมก็เขียนเพิ่มให้สมบูรณ์ จากนั้นจึงตรวจสอบการสะกดคำร่วมกับในคณะทำงานและอ่านร่วมกันอีกครั้งหนึ่งจนกระทั่งทุกฝ่ายพอใจ จึงจะถือว่าการบันทึกในหัวข้อนั้นเสร็จสิ้น และเริ่มต้นทำเช่นเดียวกันในหัวข้อถัดไป จนกว่าจะแล้วเสร็จทั้ง 10 หัวข้อ คณะต้องทำงานใช้เวลาในขั้นตอนนี้กว่า 4 เดือน เรื่องราวของ “อารี ปาจัก” หรือพิธีลอย

ภาพที่ 2 – 3 กิจกรรมการบันทึกพิธีกรรมลอยเรือโดยใช้ระบบตัวเขียนภาษาอูรักลาโว้ย

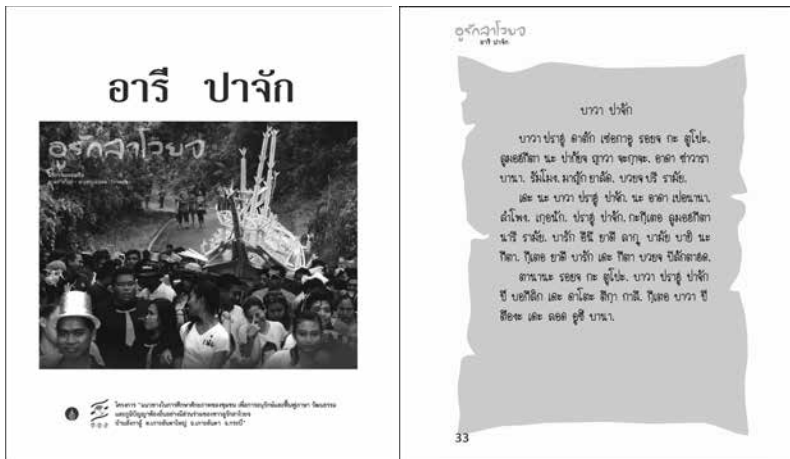
เรื่องจริงสมบูรณ์

สำหรับพี่เลี้ยง ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ด้านภาษาศาสตร์และมานุษยวิทยา ในช่วงที่คณะทำงานชุมชนเก็บข้อมูลนั้นก็จะร่วมเก็บข้อมูลในส่วนของตนเองด้วย พร้อมกับการบันทึกวิดีโอเอาไว้สำหรับการใช้ในการตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน นอกจากนี้ในส่วนของการเขียน พี่เลี้ยงจะทำหน้าที่ในการช่วยอำนวยความสะดวกทั้งในเรื่องของการช่วยเรียบเรียงเนื้อหาให้มีความเป็นระเบียบ มีลำดับการเล่าเรื่องที่ชัดเจนมากขึ้น รวมทั้งช่วยเหลือในเรื่องของการใช้ระบบตัวเขียน ซึ่งโดยมากแล้ว ในการใช้ระบบตัวเขียนของกลุ่มอูรักลาโว้ยมักจะติดเรื่องของการเขียนตัวสะกดพิเศษที่แตกต่างจากภาษาไทย เช่น ตัวสะกด -ยจ, ตัวสะกด -ฮ เป็นต้น และเมื่อการบันทึกเรื่องราวของพิธีกรรม “อารี ปาจัก” ที่ใช้ภาษาอูรักลาโว้ยในการจดบันทึกเสร็จสิ้นแล้ว พี่เลี้ยงจึงประสานงานในเรื่องของการจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ต่อไป

หนังสือ “อารี ปาจัก” กับบทบาท “ตำรา” โดยคนอูรักลาโว้ย

หลังจากที่ได้เผยแพร่หนังสือ “อารี ปาจัก” แล้ว คณะทำงานมีความภาคภูมิใจอย่างยิ่งเนื่องจากสามารถนำเอาพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนมาบันทึกด้วยภาษาของตนเองได้อย่างเป็นระบบ มีเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนกระทั่งพิธีกรรมเสร็จสิ้น และที่สำคัญผลงานชิ้นนี้ดำเนินงานโดยชาวอูรักลาโว้ย เรียบเรียงโดยชาวอูรักลาโว้ย และใช้ภาษาอูรักลาโว้ยในการเขียน

ในส่วนของการเขียนชาวอูรักลาโว้ยต่างก็มีกระแสนิยมที่ต่างกันไป บางส่วนก็ยินดีและพอใจเพราะไม่คิดว่าภาษาของตัวเองจะสามารถ

ภาพที่ 4 – 5 ตัวอย่างหนังสือ “อารี ปาก”

บันทึกเรื่องราวออกมาได้ตรงและละเอียด บางกลุ่มเมื่อได้เห็นผลงานชิ้นนี้ ก็เกิดความมั่นใจว่า ถ้าได้มีการบันทึกพิธีกรรมด้วยภาษาอูรักลาไวกเจนนี้ พิธีกรรมนี้ก็ยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนสภาพหรือสูญหายไป ดังเช่นเสียงหนึ่งซึ่งสะท้อนออกมาจากในชุมชนว่า “ต่อไปพิธีลอยเรือบ้านเราจะลัดชั้นตอนไม่ได้แล้ว เพราะตอนนี้เรามืดำร่าที่ถูกต้อง”

ระบบตัวเขียนเพื่อบันทึกองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เชิงชาติพันธุ์วรรณาโดยชุมชน

โดยทั่วไปคำว่า “ชาติพันธุ์วรรณา” (Ethnography) ซึ่งเป็นรากฐานของวิชามานุษยวิทยานั้น หมายถึงการพรรณนาถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรมเฉพาะของสังคมหนึ่ง เพื่อให้รู้จักวัฒนธรรมนั้นๆ ได้อย่างลึกซึ้ง (งามพิศ สัตย์สงวน, 2542 : 7) เดิมชาติพันธุ์วรรณาเป็นงานที่นักมานุษยวิทยาเขียนขึ้นจากการศึกษาชุมชนในมุมมองของผู้สังเกตการณ์ ถ่ายทอดเป็นภาษาของนักมานุษยวิทยาและเผยแพร่ในวงวิชาการแค่นี้เพียงเท่านั้น แต่ระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นร่วมกับคนใน

ชุมชนสามารถช่วยให้คนในชุมชนสามารถบันทึกถ่ายทอดวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่ตนเองถือปฏิบัติในมุมมองและภาษาของตนเองและเผยแพร่เพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชนได้เป็นอย่างดี จึงกล่าวได้ว่าระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญที่ก่อให้เกิดการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนาในมุมมองของคนใน (Emic Approach) ได้อย่างแท้จริง และก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านวิชาการและสังคม กล่าวคือ นักภาษาศาสตร์ได้ประโยชน์จากการบันทึกภาษาโดยเจ้าของภาษาซึ่งค่อนข้างมีความเที่ยงตรงในการบันทึกเนื่องจากการบันทึกโดยเจ้าของภาษาเอง นักมานุษยวิทยาได้เรียนรู้วัฒนธรรมในมุมมองของเจ้าของวัฒนธรรมโดยมีภาษาเป็นสื่อในการสะท้อนโลกทัศน์ ส่วนชุมชนได้รับความภาคภูมิใจจากการที่ภาษาและวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายไปได้รับการบันทึกอย่างเป็นระบบ และสังคมก็ได้รับประโยชน์จากการรักษาความหลากหลายของภาษา – วัฒนธรรมด้วยพลังของชุมชนเอง

บทสรุป

ปัจจุบัน การเก็บบันทึกเรื่องราวทางวัฒนธรรมของตนเองโดยตัวเจ้าของวัฒนธรรมอาจไม่ใช่เรื่องใหม่นัก แต่การเก็บบันทึกเรื่องราวทางวัฒนธรรมของตนเองด้วยภาษาของตนเองและดำเนินการโดยเจ้าของภาษา – วัฒนธรรมนั้นๆ ยังเป็นเรื่องที่ไม่ได้ทำกันอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะติดขัดปัญหาเรื่องภาษา ทั้งวิกฤตการณ์ทางภาษาของแต่ละชุมชนและปัญหาเรื่องเครื่องมือการบันทึกภาษาที่เหมาะสมแก่การใช้ของตัวเจ้าของภาษา

กระบวนการพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่นโดยให้ชุมชนเจ้าของภาษามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจึงเป็นแนวทางการทำงานที่จะช่วยทำให้สามารถบันทึกเรื่องราวทางวัฒนธรรมด้วยภาษาของตนเองได้ แต่ถึงกระนั้น ก่อนที่จะบันทึกวัฒนธรรมด้วยภาษาของตนเองได้นอกจากจะต้องอาศัยความสนใจใฝ่รู้และการมีส่วนร่วมจากชุมชนเป็นทุนตั้งต้นแล้ว ก็ยังต้อง

อาศัยความรู้ทั้งทางด้านภาษาศาสตร์ประยุกต์ ความรู้ทางมานุษยวิทยาที่
หน่วยงานทางวิชาการจะต้องช่วยสนับสนุนในฐานะ “พี่เลี้ยง” เพื่อจะช่วย
กันทำให้งานที่จัดทำขึ้นมานั้นประสบความสำเร็จในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

งามพิศ สัตย์สวาง, .2542. การวิจัยทางมานุษยวิทยา .กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิรัตน์ หาญทะเล และคณะ, 2555.รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยแนวทางในการศึกษา
ศักยภาพของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
อย่างมีส่วนร่วมของ ชาวอุรักละโวจ บ้านสังกาอู๋ ต.เกาะลันตาใหญ่ อ.เกาะลันตา
จ.กระบี่.นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัย
ภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล, สนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ลักขณา วงศ์ยะรา, 2550. การวิจัยเพื่อท้องถิ่น : กรณีศึกษาโครงการศูนย์สาธิตงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
พื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนา
ชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ.2552. ประสบการณ์การฟื้นฟูภาษาในประเทศไทย กรณีภาษาของ
จังหวัดจันทบุรี. เชียงใหม่ : หจก.วนิดาการพิมพ์

สุวิไล เปรมศรีรัตน์,2550. “การสร้างระบบเขียนสำหรับภาษาชาติพันธุ์ เครื่องมือในการอนุรักษ์และ
ฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านภาษา.”ภาษาและวัฒนธรรม 26 (1-2) : 18 – 34.